

posamičnih melodičnih linij in fig. Vsebinsko nasprotje tvorita z besedilom celoto. Zanje, za (objavljene) *Fotografije* (115–118) je na koncu popisane poseben seznam le-teh s ponovljenimi slikovnimi miniaturnimi in dodatnimi podatki za vse tiste slike, ki jih v sami knjigi ni uspelo podpisati. Sledi še poseben spisek *Spletnih virov fotografij* (119–121) in (zaključna) *Zahvala*. Bogate in številne (skupaj z naslovno 127 enot) fotografije so v večini primerov v izvirnih barvah. Marsikateri od objavljenih faksimilov (natančen posnetek rokopisa, tiska, risbe ipd.) izhaja prav iz našega *Pomorskega muzeja* «S. Mašera» v Piranu.

Knjižica, ki na vsega 121 (paginiranih) straneh prinaša novo in obogateno gradivo o »našem« Tartiniju, zagotovo sodi v našo kulturno in še posebej glasbeno dediščino in njeno promocijo (angleški prevod) v širni svet. Hkrati pa je le-ta ponovni dokaz, da tudi naše interdisciplinarno in multidisciplinarno združene umetnostne stroke in znanosti (arhivistika, glasba, muzeologija, muzikologija, literatura, umetnostna zgodovina, ...) zmorejo najtežje tovrstne naloge; vključno z nacionalno in internacionalno, saj gre verjetno v funkciji omenjene knjige oz. monografije še za kaj več: za promocijo in turizem, za nadaljevanje tesne povezave med Slovenci in Italijani, ki prav v tem skupnem Tartinijevem rojstnem mestu (Piran/Pirano) lahko služijo za zgleden primer sožitja. Četudi je v avtorstvu D. Žitko zaznati vse te in še druge naklonjenosti, tudi zaradi že omenjene ne pretirane obremenitve monografije z znanstvenim aparatom, ta le sodi tja, torej med izvirne znanstvene tiske, monografije. Izvrstni prevajalec (v angl.) jezik je Henrik Ciglič, ki je bil hkrati tudi lektor slovenske verzije omenjene knjige. Oblikovanje je delo Duške Đukić, arhivsko in fotografsko gradivo pa je avtorica skupaj z izdajateljem in založnikom črpala na najrazličnejših naslovih doma in v tujini (Slovenija in Italija). Digitalizacijo je opravila Veronika Bjelica, 3D sken (nekaterih) fotografij je opravila *INTRI d.o.o.*, nekatere animacije in vizualizacije pa so še delo Matjaža Učakarja. V zadnji (angleški) verziji pa so še objavljena navodila za uporabo programa, s pomočjo katerega se animirajo tri fotografije le ob postavitvi (pametnega) telefona nadnje: Tartinijeva violina, njegova posmrtna maska in ilustracija Tartinijeve *Sonate »Vražji trilček«* v izvedbi glasbenih umetnikov Črtomirja Šiškovič/violina in Luce Ferrinija/čembalo z izvirno Tartinijevo violino.

Franc Križnar

Fedja Klavora:

HAUPTMAN VOGGRIN. BIL JE BELA VRANA. Celovec, Mohorjeva, 2018, 188 strani.

Fedja Klavora, ki je Slovencem bolj poznan kot poslanec in arhitekt, je napisal življenjepis nemškega častnika (slovenskega porekla) Maxa Voggrina (1899–1985),

ki je med obema svetovnima vojnama služil (tudi) v Posočju. Sprva v uniformi Avstro-ogrske monarhije, ter med drugo svetovno vojno v uniformi Tretjega rajha.

Voggrin, ki se je rodil v Črešnjevcu pri Slovenski Bistrici, je konec maja 1915 prostovoljno (še mladoleten) vstopil v Avstro-ogrsko pehoto ter bil dodeljen mariborskemu 26. domobranskemu pehotnemu polku. Že isto leto je sodeloval v bojih na soški fronti, kjer je ostal vse do konca vojne; takrat je že dosegel čin praporščaka. Po koncu vojne se je odpravil v avstrijski Gradec, kamor se je po razpadu dvojne monarhije preselila njegova družina. Kljub slovenskemu poreklu se je pridružil Akademski legiji graških študentov in v sklopu nje sodeloval v bojih za avstrijsko južno oz. slovensko severno mejo.

Sledila je vrnitev v civilno življenje; končal je srednjo šolo ter nato še študij geodezije. Brezposeln oz. brez redne zaposlitve je bil aktiven v političnem življenju med nacionalisti in komunisti. Vmes se je poročil, a kmalu tudi ločil. V iskanju zaposlitve se je sprva odpravil v Švico, nato pa še v Nemčijo. Tu se je sprva prijavil v begunskem taborišču za avstrijske naciste, vstopil v SA, Avstrijsko legijo in neuradno tudi v NSDAP, dokler ni bil oktobra 1934 zaposlen v nemški državni delovni službi (RAD).

V RAD je lahko izkoristil svoje geodetsko znanje in je sodeloval v različnih projektih po Nemčiji. A na prvi dan druge svetovne vojne je bil vpoklican in dodeljen 139. gorskemu pehotnemu polku. Po uvodnih zapletih glede njegovega (častniškega) čina je januarja 1940 postal smučarski učitelj in nato še visokogorski vodnik.

Poleti 1940 je s polkom sodeloval v bojih proti Franciji, pri čemer je vmes potekala tudi preiskava njegove primernosti za častnika. Med drugim je bila njegova (nekdanja) žena, s katero je bil še vedno v stikih, judovskega rodu. Šele oktobra 1940 je bil formalno povišan v častnika. Naslednje leto je preživel v Romuniji in Bolgariji, ter se udeležil bojev v Grčiji.

Skupaj s polkom je bil nato avgusta 1941 premeščen iz juga Evropa na sever Norveške, ter nato oktobra na Finsko. V začetku decembra je bil hudo ranjen, zaradi česar je 16 mesecev prebil na zdravljenju. Januarja 1943 je bil povišan v rezervnega stotnika, mesec kasneje pa je bila žena razglašena, da ima nemško kri (t. i. častna arijska). Tega meseca je tudi zaprosil za vrnitev v RAD, a to mu kljub večkratnim poskusom ni uspelo.

Glavni del knjige opisuje čas, ki ga je Voggrin preživel v Bovcu, in sicer kot poveljnik čete 139. gorskega polka, pri čemer je bil tudi vojaški poveljnik naselja. V Bovcu je preživel več mesecev med prvo svetovno vojno in se je zato veselil, da se je vrnil v znane kraje. Novembra je njegova četa prevzela garnizijo v Bovcu. Kljub temu, da je bil zadolžen za preganjanje partizanov, so številna pričevanja pokazala, da se je izogibal neposrednim spopadom, jih hotel preprečiti ter kazal naklonjenost napram partizanom. Tako jih je dosledno imenoval »borci za svobodo«, hkrati pa kazal nasprotovanje domobrancem; v času njegovega službovanja v Bovcu ti tu niso

ogli vzpostaviti postojanke. V tem času je tudi poskrbel za ureditev vojaškega pokopališča v Logu.

Oktober 1944 je bil premeščen nazaj k štabu polka kot predavatelj predmeta mala vojna (gverilsko bojevanje) ter januarja 1945 v vojaško šolo za protipartizanski boj. Konec vojne je dočakal v Avstriji in bil nato zaprt ter po petnajstih mesecih zapora ter sodne preiskave izpuščen. Pozneje je bil še dvakrat v sodnem postopku, a sta se tudi ta dva končala v njegovo korist.

Po vojni je bil ponovno politično aktiven v nacionalističnih strankah, sprva v Združenju neodvisnih, nato pa v svobodnjaški stranki. V 70. letih prejšnjega stoletja je še zadnjič obiskal Bovec. Umrli je leta 1985 in bil pokopan v Gradcu.

Kot je avtor zapisal, je bila izjemna življenjska zgodba Vogrina »prepolna preizkušenj in nasprotujočih si dejstev«. Prepričan nacist pred in po drugi svetovni vojni, je med samo vojno ostal v pozitivnem spominu med prebivalci kot tudi partizani. Preprečil je požige vasi, spodbudil poučevanje slovenščine v javni šoli ipd. Porochen je bil z Judinjo, nasprotoval nacistični politiki do Judov in tudi dosegel, da sta bila ona in njuna hčerka zaščiteni pred preganjanjem. Vseeno pa je bil in ostal »cesarju zvesti Nemec«.

Pričujoča knjiga je dober primer, kako so zgodovina oziroma osebe v njej večplastne, ne le črno-be-

le. Hkrati je knjiga, nastala na podlagi pričevanj, uradnih dokumentov in Vogrinovih spominov ter pisem, pomembna pri raziskovanju Posočja, kot tudi samega Bovca, v času druge svetovne vojne. Od avtorja bi pričakovali malo več podatkov o vpletenih enotah, a glede na to, da je v slovenskem (vojaškem) zgodovinoписju bolj malo takih publikacij, je pričujoča knjiga toliko bolj pomembna.

Klemen Kocjančič

Renato Podbersič:

JERUZALEM OB SOČI. JUDOVSKA SKUPNOST NA GORIŠKEM OD 1867 DO DANES. Ljubljana, Študijski center za narodno spravo; Gorica, Goriška Mohorjeva družba; Maribor, Center judovske kulturne dediščine Sinagoga, 2018, 510 strani.

Slovensko zgodovinoписje je v zadnjih letih posvetilo mnogo pozornosti tudi nekaterim raziskovalnim področjem, ki so bila doslej precej zapostavljena. Sem gotovo sodi tudi zgodovina Judov na Slovenskem, saj smo prav v zadnjih letih dobili pomembne študije o tej tematiki. Danes je tako že dobro raziskana predvsem judovska prisotnost v starejših obdobjih, pri čemer velja izpostaviti predvsem prispevek Klemna Jelinčiča Boete, Borisa Hajdinjaka, Janeza Premka in drugih. Z novejšo zgodovino Judov na Slovenskem pa so se mdr. ukvarjali Oto Luthar, Andrej Pančur, Marko Štepec, Marta Verginella in Marjan Toš. Nekakšno belo liso na področju raziskav zgodovine judovstva na Slovenskem je doslej predstavljala le še zahodni rob sedanjega slovenskega etničnega ozemlja. Monografija Renata Podbersiča o zgodovini judovstva na Goriškem zato predstavlja dobrodošlo dopolnitev raziskav povezanih z Judi in judovstvom na Slovenskem.

Monografija temelji na avtorjevem dolgoletnem ukvarjanju z različnimi vidiki zgodovine goriškega judovstva od 19. stoletja dalje. Ožje pa osnovo monografije predstavlja avtorjeva doktorska disertacija o judovski skupnosti na Goriškem med leti 1900 in 1950. Ne glede na to se obravnavano obdobje ne omejuje le na čas 20. stoletja, temveč pravzaprav presega tudi leto 1867, ki je kot časovni mejnik navedeno v naslovu. *Jeruzalem ob Soči* bi lahko označili kar kot splošen pregled judovske prisotnosti na Goriškem od začetkov v srednjem veku do danes. Poleg tega je avtor kot uvod pripravil tudi sorazmerno obsežen pregled zgodovine judovstva od začetkov do tragične izkušnje holokavsta in nastanka moderne države Izrael, monografijo pa smiselno zaključuje razprava o judovskem pokopališču v Rožni dolini, ki predstavlja edinstven spomenik judovske kulturne dediščine v Sloveniji. Zelo dobrodošel je tudi osnovni slovarček nekaterih najpomembnejših

